

УДК 372.36:001.891(045)

КАТЕРИНА КРУТІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка);*

KATERYNA KRUTII,

*doctor of pedagogical sciences, professor
(Ukraine, Ternopil, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University);*

ЛАРИСА ЗДАНЕВИЧ,

*доктор педагогічних наук, професор
(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)*

LARYSA ZDANEVYCH,

*doctor of pedagogical sciences, professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)*

**Аналіз чинників та індикаторів, що впливають на розвиток сучасних дітей та їхню
стратифікацію за категоріями**

**Analysis of the Factors and Indices, Influencing the Development of Modern Children and
Their Stratification by Categories**

У статті розкрита актуальна проблема стратифікації сучасних дітей за різними категоріями. Проаналізовано різні підходи до вирішення даного питання. Розглянуто теорію поколінь, яка має безпосереднє відношення до експрес-аналізу чинників, що впливають на розвиток сучасних дітей та стратифікацію їх за категоріями. Охарактеризовано терміни «діти індиго» та «кришталеві діти». На основі аналізу текстів (здебільшого – це Internet-статті без авторства) доведено відсутність будь-якої наукової теорії. На жаль, у більшості випадків автори оформили своє прагнення в ідею месіанства, що має явно окультну форму, або «гру в науку», використовуючи пасіонарну теорію етногенезу Л. М. Гумільова. Здійснено аналіз різних підходів до стратифікації сучасних дітей. В основу порівняння було покладено результати дослідження, проведеного психологом Д. Й. Фельдштейном. Зроблено висновок про те, що теорія про «дітей індиго» є псевдонауковою, метою якої є комерціалізація і реклама. Будь-яка псевдонаукова стратифікація (розподіл) дітей є небезпечною.

Ключові слова: «діти індиго», «кришталеві діти», псевдонаука, експрес-аналіз, підходи, стратифікація, сучасні діти.

The urgent problem of stratification of modern children according to various categories has been revealed in the article. Different approaches to solving of this issue have been analyzed. The theory of generations, which has direct relation to the express-analysis of the factors influencing the development of modern children and stratification of them according to the categories, has been examined. Within the analyzed concept, special attention has been paid to six generations: «The G. I. Generation», «The Silent Generation», «The Boom Generation», «Generation X», «The Millennial Generation», «The Homeland Generation» and the importance of these generations has been mentioned. The terms «children indigo» and «crystal children» have been characterized. On the basis of texts analysis (in most cases – these were the Internet articles without authorship) the absence of any scientific theory has been proved. Unfortunately, in most cases the authors formed their aspiration for the idea of Messianism like the one, which has undisguised occult form, or «playing science», using even passionate theory of ethnogeny of L. M. Humiliou. Biological characteristics of children are fictions, which are of pseudoscientific character. The preconditions of spreading of such theories in post-Soviet space and the methods of their introduction into everyday consciousness have been revealed. The main idea of the authors of the book «Children Indigo» is that many children, who suffer from the syndrome of attention deficit or syndrome of attention deficit with hyperactivity (SADH) are in fact – new kind of the humanity's evolution. The adherents of the theory forget that the characteristics of a child, which deal with the deviations in psychic development and behavior, are described in science. Different approaches to stratification of modern children have been analyzed. In the basis of the comparison were the results of the research, conducted by the psychologist D. Y. Feldshtein. The conclusion was made that the theory about «children indigo» is pseudoscientific, the goal of which is commercialization and advertising. Any pseudoscientific stratification (division) of children is dangerous.

Key words: «children indigo», «crystal children», pseudoscience, express-analysis, approaches, stratification, modern children.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На нашу думку, є необхідність дати наукову оцінку з приводу т.зв. теорії «дітей індиго» та інших, похідних від неї. У зв'язку з еkleктичним характером поглядів авторів теорії і низьким рівнем аргументації, ця теорія, на жаль, не привертає уваги психологів і педагогів. Розквітнувши в Internet-просторі, маскуючись під науку, вона дезорієнтує батьків, у яких діти мають проблеми в навчанні та поведінці, а також негативно впливає на рівень педагогічної культури суспільства. Головним напрямом діяльності адептів ідеї «дітей індиго» є поширення літератури, підтримане рекламною кампанією, створення центрів і, частково, організація семінарів та курсів. Так, лише в Києві зареєстровано понад 10 приватних «Індиго-Центрів», які мають ліцензії на освітню діяльність від департаментів освіти та науки. Аналіз сайтів таких центрів засвідчує різноманітність і різноплановість діяльності з дошкільниками, проте виникає питання про доречність назв, а також про зміст роботи з дітьми.

Аналіз досліджень і публікацій... Наукових статей, які торкаються означеної теми, обмаль. О. І. Савенков презентує концепцію індоктринації – навчання когось-небудь доктрини без включення критичного сприйняття, підготовка до посвячення в адепти якоїсь релігійної групи; систематичного вивчення спірних ідей, їх пропаганди. За цим визначенням «теорія індиго» може претендувати на звання психосекти. Психосекти, або психокульту, виникають у результаті тренінгових занять з групою людей при використанні методів прихованого психологічного насильства [6]. За стилістикою, аналізовані нами тексти, написані в руслі поглядів руху Нью Ейдж. У статтях розповсюджувачів ідеї є посилання на теософію і антропософію, а також на Періхів.

Розвиток суспільства безпосередньо пов'язаний зі зміною поколінь, що сформувалися в різних соціально-культурних контекстах. На думку іспанського мислителя Х. Ортега-і-Гассета, саме покоління є одиницею глобальних історичних змін [3]. В основі розробки ефективної системи соціалізації дітей та сучасної молоді є результати, отримані в межах теорії поколінь, розробленої в 1991 році американськими вченими – демографом Нейлом Хоув (Neil Howe) та істориком Вільямом Штраусом (William Strauss) [12]. Предметом їх вивчення став феномен так званого конфлікту поколінь. Автори концепції вважають, що цей конфлікт детерміновано розходженням цінностей, а не різницею у віці. На думку Н. Хоува і У. Штрауса, базові цінності людей змінюються за певною кількістю часу і безпосередньо залежать від одних і тих самих подій, які ці люди пережили (політичних, економічних, соціальних, технологічних), а також від принципів їх виховання. Цінності, сформовані до 12-14 років, є підсвідомими і деколи не наявними для їх власників, але впродовж усього життя кожний відчуває їх вплив. Різниця в цінностях може породжувати труднощі комунікації між представниками різних поколінь у соціумі [9; 12].

У межах аналізованої концепції, яка прийнятна на всій земній кулі, автори виокремлюють шість поколінь, що живуть сьогодні: «The G. I. Generation», «The Silent Generation», «The Boom Generation», «Generation X», «The Millennial Generation», «The Homeland Generation». Теорію поколінь було адаптовано (2003 р.) для використання та аналізу поколінь на теренах колишнього пострадянського простору [10]. У базовій теорії покоління змінюють одне одного приблизно кожні 20 років. Однак зрозуміло, що зміна поколінь не проходить разом із настанням календарного року. Люди, які народилися в період переходу, тобто плюс мінус 3-4 роки від дати появи поколінь, відносяться до так званого «Граничного» або «Ехо-покоління» [11] (подано в табл. 1).

Коротко проаналізуємо наведену таблицю. Концепція поколінь достатньо відома, тому в межах нашої статті назвемо лише цінності означених поколінь.

Таблиця 1

Роки народження «базових» і «граничних» поколінь

№	Назва покоління	Рік народження «базових» поколінь	Назва покоління	Рік народження «граничних» поколінь
1	GI	1903-1918 (19)	GI-Мовчазне	1919-1926
2	Мовчазне	1927-1939	Мовчазне-Бєбі-Бумери	1940-1946
3	Бєбі-Бумери	1947-1959	Бєбі-Бумери-X	1960-1967(68)
4	X (Невідоме)	1968(69)-1980	X-Y (Міленіум)	1981-1987
5	Y (Міленіум)	1988-1999	Y (Міленіум) -Z	2000-2005(6)
6	Z	2007(6)-2019	?	?

Покоління GI (покоління Переможців). Цінності: готовність до змін і віра в світле майбутнє, працьовитість, відповідальність, схвалення ідеології, сімейні традиції, категоричність суджень. *Мовчазне покоління.* Їхні цінності, які формувалися в період Другої світової війни, – це відданість, дотримання правил, честь, терпіння. *Покоління бєбі-бумерів* назване так завдяки буму народжуваності, що стався в післявоєнні роки (1943-1963 pp.). Їх цінностями стали: оптимізм,

досягнення високого результату, зацікавленість в особистісному зростанні і, водночас, колективізм і командний дух. *Покоління X (Невідоме покоління)*. Цінності: готовність до змін, можливість вибору, глобальна інформованість, самостійність, рівноправність статей, неформальність поглядів, пошук емоцій, прагматизм, високий рівень матеріальних амбіцій. *Покоління Y (покоління Міленіум)*. Цінності: громадянський обов'язок, мораль, відповідальність, а також негайна винагорода і мода [10]. *Покоління Z (Тихі, «зима», «художники»)*. За прогнозами теоретиків поколінь, Z виростуть ідеалістами. Цінності найстарших представників продовжують формуватися й дотепер.

Зупинимося детальніше саме на цьому поколінні. На думку Нейла Хоува, саме покоління Y (Міленіум) – Z буде вищою точкою розвитку: добropорядні, можуть працювати в команді, прагматичні [12]. Канал MTV опитав тисячі підлітків, запропонувавши їм на вибір понад 500 нікнеймів для позначення свого покоління. У списку були й «покоління Z», і «навігатори», і ще сотні назв, якими дослідники намагаються позначити сучасних підлітків. Проте підлітки самі обрали назву «*Фаундер*» (*founder*) – *засновник*. Найменування відбиває головне прагнення нового покоління – не ламати і без того зруйновану систему, а відновити суспільство [16]. Як засвідчує викладене, зрозуміле прагнення науковців і тих, хто хоче в будь-який спосіб «торкнутись проблеми» (езотерики, екстрасенси, «адепти» та ін.), дати характеристику сучасним дітям, виокремити тенденції змін їхнього розвитку, стратифікувати (розподілити) тощо. Проте незнання (небажання, ігнорування тощо) еволюційних тенденцій та законів онтогенезу з боку прихильників теорії «дітей індиго» призводить до маніпулювання свідомістю батьків (іноді педагогів і психологів), які стикаються з проблемами в розвитку сучасних дітей. Отже, ми коротко розглянули теорію поколінь, яка має безпосереднє відношення до експрес-аналізу чинників, що впливають на розвиток сучасних дітей та стратифікації їх за категоріями.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати публікації з теми стратифікації сучасних дітей за категоріями.

Виклад основного матеріалу... Поява «дітей індиго», «кришталевих дітей» та інших «різновидів нової раси» припадає саме на роки народження «базових» і «граничних» поколінь (таблиця 1). На думку сучасних науковців, риси, які приписуються цим дітям, зустрічаються у значній кількості як сукупно, так і окремо. М. М. Безруких зауважує, що за 25 років розмов про дітей індиго, їй так і не вдалось побачити і обстежити жодної дитини: «Якщо ж говорити про живучість міфів, думаю, що увага до дитини виявляється у нас дуже специфічно. Багато батьків розглядають «вкладення в розвиток» як інвестицію, яка обов'язково повинна дати бажаний результат. Але, на жаль, дитина не завжди може відповідати домаганням батьків, і тоді стає дуже затребувана ідея оригінальності, незвичайності. Це дозволяє «зняти відповідальність» із себе і перекласти її на «нерозуміючих» учителів, вихователів, суспільство» [1].

Зазначимо, що термін «діти індиго» уперше був використаний екстрасенсом Ненсі Енн Тепп 1982 року в книзі «Розуміння твого життя за допомогою кольору» [14]. Вона ще в 60-х роках ХХ ст. зауважувала, що багато дітей мають ауру кольору індиго. У 2006 р. 70% дітей у віці до 10 років і 40% у віці від 15 до 25 вважались «індиго» [13]. Найбільшого поширення термін набув у 1999 р. після успіху книги Лі Керролла і його дружини Джен Тубер «Діти Індиго: Нові діти вже прийшли» [15]. Лі Керролл стверджує, що подібна тема постала як наслідок його спілкування з «носієм ангельської енергії», а сам він є ченнелером (провідник каналу зв'язку в ізотериці) істоти на ім'я Крайон, як він себе називає.

Зрозуміло, що інформацію, наведену цими авторами, не можна вважати науковою, тим паче, що жоден із авторів немає відповідної психологічної або педагогічної освіти. Так, Керролл був головним економістом, керував бізнесом із продажу аудіотехніки впродовж 30 років, поки в стані кризи середнього віку не відвідав екстрасенса, який підштовхнув його до New Age. Він відкрив в собі потяг до релігії і почав подорожувати світом, організовуючи семінари з «самопомогі». Його супроводжувала Тубер, яка практикувала метафізику і зцілення дотиком рук. Одним із співавторів «Дітей Індиго» є також д-р філософії Роберт Джерард, чий розділ у книзі називається *Emissaries from Heaven* («Посланці небес»). Він вважає, що його донька належить до дітей індиго, а «більшість дітей індиго бачать ангелів та інших істот, що живуть на небесах». Керуючи організацією Oughten House Foundation, Inc., він продавав листівки із зображенням ангелів. Інший співавтор, Дорін Ветью, прихильниця ангелотерапії, сягнула далі: виявила ще одне покоління – «Кришталеві діти» (характеристику подано в таблиці 2).

Особливу увагу в процесі експрес-аналізу публікацій із означеної проблеми нами було звернено на характеристику особистості т.зв. «дітей індиго», «кришталевих дітей» і на твердження, що торкаються нібито доведеної біологічної «інакшості» (otherness) дитини. Аналіз текстів (здебільшого – це Internet статті без авторства) довів відсутність будь-якої наукової теорії. Тексти, як правило, є колективними творами на тему: самотність дитини, відмінність від інших, бажання

принести користь іншим, реалізувати свої здібності тощо. На жаль, у більшості випадків автори оформили своє прагнення в ідею месіанства, що має явно окультну форму, або «гру в науку», використовуючи навіть пасіонарну теорію етногенезу Л. М. Гумільова. Біологічні характеристики дітей є вигадками, що мають наукоподібний характер. Нами виявлено передумови поширеності подібних теорій на пострадянському просторі й методи їх впровадження в буденну свідомість. Головна думка авторів книги «Діти Індіго» полягає в тому, що багато дітей, які страждають синдромом дефіциту уваги або синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), насправді – новий вид еволюції людства. Прихильники теорії забувають, що характеристики дитини, що торкаються відхилень у психічному розвитку і поведінці, описані в науці: їх можна віднести або до дітей із мінімальною мозковою дисфункцією, або до СДУГ.

Обстежуючи старших дошкільників, психологи і неврологи все частіше діагностують СДУГ (ADHD за американською класифікацією). Це не захворювання, такий діагноз ставлять дітям з нормальним (часто високим) рівнем інтелекту. Вони швидко втомлюються, легко відволікаються, надзвичайно рухливі й імпульсивні, відчувають проблеми зорового і слухового сприйняття (звідси і проблеми вимови, читання, письма тощо). Головна причина цих проблем – непосильні інформаційні навантаження в поєднанні з більш повільним дозріванням головного мозку через несприятливі екологічні умови, патології розвитку плоду під час вагітності та ін.

Отже, термін «діти індіго» не прийнятий науковим співтовариством, проте, у Франції таких дітей називають «тефлоновими», у Великобританії – «дітьми тисячоліття», а в Китаї та Росії – «дітьми світла», зустрічаються також назви: «діти райдуги», «діти світла», «шоста раса» тощо. Зараз за широтою охоплення це явище (на нашу думку, масштабна наукова профанація) не визнає кордонів: автори публіцистичних статей наполягають на тому, що діти індіго є не тільки в Америці, Франції, Росії, Україні, але й в багатьох інших країнах – хоча їхню ауру бачить небагато людей. На жаль, іноді навіть у поважних виданнях можна спостерігати тлумачення явища (так званих «дітей індіго» та ін.) як досягнення науки. Виникає запитання: якої науки, хто проводив ґрунтовні дослідження, яка вибірка, чи верифіковані дані тощо? Відповіді не тільки немає, але й не може бути, тим більше, коли пояснювати психічний розвиток сучасних дітей намагаються прихильники езотерики, сектантські проповідники та ін. До речі, нещодавно одна з adeptок аналізованої теорії запитала сама себе: а куди ж діваються «діти індіго» далі? Якщо перші індіго народилися у 80-х рр. минулого століття і їх, як стверджують, було 70-90%, то вони мали б стати дорослими і щось зробити на благо людства? [2]. Отже, ми повинні були б мати хвилю наукових відкриттів, геніальних знахідок тощо. Де це все?

Нами здійснено аналіз різних підходів до стратифікації сучасних дітей (табл. 2). В основу порівняння було покладено результати дослідження, проведеного відомим психологом Д. Й. Фельдштейном [7; 8]. Науковцем *визначено чинники та індикатори*, які впливають на зміни в розвитку сучасних дітей, а саме: *маркетингація, адопція, маргіналізація, медикалізація, мілітаризація і засилля комп'ютерних ігор, мобілізація*. На думку Д. Й. Фельдштейна, ступінь реальних змін історичної ситуації об'єктивно зумовили якісні психічні, психофізіологічні, особистісні зміни сучасної дитини. Так, є наявним закономірний процес, на характер якого вказував ще Д. Б. Ельконін. Дитинство, з точки зору видатного психолога, не тільки продовжується, але й якісно змінює як структуру, так і особливості всіх своїх стадій.

У світі безліч безглузких гіпотез про дивовижні вроджені здібності названих дітей, а також про їх походження. О. І. Савенков констатує: «це явище я запропонував би кваліфікувати як *вельми серйозну соціально-психологічну патологію, що вразила свідомість пересічного громадянина*. Ставитися до цього треба як до хвороби, а тому гріх дорікати людям, що думають подібним чином, їм потрібно допомагати звільнитися від подібних спроб деструктивного контролю свідомості. При цьому зауважу – ті, хто нав'язує людям подібні судження, самі, як правило, не схильні до деструктивного впливу цих ідей. Вони холодні й розважливі. *Для них – це бізнес, вони так заробляють собі на життя*» [5].

Висновки із даного дослідження і перспективи подальших наукових розвідок... Зміни сучасної дитини пов'язані не тільки з соціокультурними процесами, а й з інтенсивним еволюційним саморозвитком сучасної людини, що виявляється в морфологічних змінах, так званих «секулярних трендах» – астенізації, деселерації, тенденції до ліворукості, ювенілізації, грацілізації, андрогінії, які супроводжуються комплексом психологічних ознак [8]. Нинішнє покоління дітей значно випереджає у своєму розвитку всі попередні, маючи нові можливості. Йдеться не про незвичайну когорту дітей-месій або так званих дітей індіго, а про всю популяцію сучасних дітей, глибинні зміни їх сприйняття, уваги, пам'яті, свідомості, мислення, характеру їх орієнтації та інших характеристик. Дітей індіго з погляду академічної науки не існує. Риси, які відрізняють їх від інших, за твердженням апологетів ідеї існування таких дітей, до деякої міри притаманні (були притаманні) кожній особистості на певному етапі її розвитку, крім однієї – «колір аури».

Зазначимо, що в жодному науковому співтоваристві немає зареєстрованого типу вимірювального пристрою, який би вимірював «довжину хвилі аури» людини. Теорія про «дітей індиго» є псевдонауковою, метою якої є комерціалізація і реклама. Значну роль у поширенні міфу про «дітей індиго» відіграє бажання тих, хто втратив духовне підґрунтя, іноді науковий глузд, віднайти заміну тому, що не можна пояснити «тут і зараз».

Таблиця 2

Порівняльний експрес-аналіз підходів до стратифікації сучасних дітей

Чинники / Індикатори змін	«Діти індиго»	«Кришталеві діти»	СДУГ	Сучасні тенденції змін у розвитку дітей
Маркетизація – етика ринку посилює орієнтацію дітей на споживання	Для них немає абсолютних авторитетів, вони не вважають за потрібне пояснювати свої вчинки і визнають тільки свободу вибору. Їм фізично і морально важко здійснювати деякі безглузді дії	Коли діти-«кристали» починають говорити, спілкування з ними не стає легшим, оскільки вони дуже тонко відчувають людей	Багато і швидко розмовляють, ковтають слова, часто не дослуховують інших, перебивають, задають безліч запитань і практично не слухають відповіді на них	Відзначається недостатня соціальна компетентність 25% дітей молодшого шкільного віку, їх безпорадність у стосунках з однолітками, нездатність вирішувати найпростіші конфлікти
Адопція – відрив дитини від культурних традицій суспільства та його історії	Вони відчувають свою перевагу над усіма і часто поводяться відповідним чином. Не сумніваються у своїй значущості й часто-густо повідомляють батькам, «хто вони». Не соромляться говорити про те, в чому відчувають потребу	Не потрібно прищеплювати любов до природи. Уміння дивуватися всьому живому і насолоджуватися спілкуванням з рослинами і тваринами у них закладено з самого початку. Навіть можуть чути і розуміти мову тварин	Зазвичай уникають, відчувають невдоволення і пручаються. Коли їх залучають до виконання завдань, які вимагають тривалого збереження розумової напруги. Часто гублять речі. Легко відволікаються на сторонні стимули	Значна частина батьків множинні невдачі в сімейній, професійній та інших сферах, серйозні професійні та особистісні проблеми переносять на дитину, яка перебуває в атмосфері переживання труднощів, неуспіху, безпорадності, і безнадійності
Маргіналізація – нерівний доступ до освітніх ресурсів в мегаполісі і провінції, зростання девіацій, прагнення батьків обмежувати активність, і самостійність дитини	Бачать більш раціональний спосіб вирішення тієї чи тієї задачі, однак оточуючі сприймають це як «порушення правил» і небажання таких дітей пристосовуватися до існуючої системи. Мають тенденцію до антисоціального способу життя. Їм комфортніше проводити час насамоті або у своїх фантазіях	Можуть виявляти ознаки аутизму (аутичний компонент) через важку адаптацію до сучасного середовища. Прихильники ідеї переконані, що ці діти знають й інтуїтивно розуміють набагато більше, тому вони особливо вразливі	Часто спостерігаються неспокійні рухи в кистях і стопах: сидючи на стільці, дитина крутиться. Встає зі свого місця під час занять або в інших ситуаціях, коли потрібно залишатися на місці. Безцільна рухова активність: бігає, крутиться, намагається кудись залізти, причому в таких ситуаціях, коли це неприйнятно. Зазвичай не може тихо, спокійно грати або займатися чим-небудь на дозвіллі	З 2005 по 2009 р різко знизився когнітивний розвиток дітей дошкільного віку. У 2006-2007 рр. лінійне візуальне мислення у дошкільнят було розвинене як «середнє», в 2009-му – вже як «українське слабке»; структуроване візуальне мислення в 2006-2007 рр. було розвинене як «добре», в 2009-му – вже як «середнє». Інші компоненти когнітивного розвитку виявляють таку саму тенденцію; розвиток дивергентного

				мислення (креативності) знизився з «достатнього» до «слабкого». Знизилася енергійність дітей, їх бажання активно діяти, зріс емоційний дискомфорт.
<i>Медикалізація</i> – дітям ставлять діагнози, які раніше ставили дорослим; використання антидепресантів для агресивних дітей	У багатьох «індіго» з самого народження добре розвинені екстрасенсорні здібності. Іноді агресивні, тривожні	Можливість передбачити недалеке майбутнє – також одна з рис, притаманних «кристалам». Значну помилку, на думку адептів ідеї, здійснюють батьки, які відразу біжать зі своєю дитиною до психіатра. Цим можна її дуже глибоко поранити і втратити довіру на досить довгий час	Імпульсивність – відповідає на запитання не замислюючись, не вислухавши їх до кінця. Зазвичай важко чекає своєї черги в різних ситуаціях. Часто-густо заважає іншим, чіпляється до оточуючих, втручається в розмови або ігри	Значну групу складають діти, для яких характерний проблемний психічний розвиток в онтогенезі. Поширеність основних форм психічних захворювань дітей, яка кожні десять років зростає на 10-15%. Нервово-психічні захворювання є причиною 70% інвалідності з дитинства. Майже в 20% дітей спостерігаються мінімальні мозкові дисфункції
<i>Мілітаризація і засилля комп'ютерних ігор</i> – підвищений рівень тривожності і страхів дітей, а в ряді випадків – підвищена агресивність, що знижують контроль дітей за власною поведінкою і формують залежність	Вони губляться, коли замість прояву творчих здібностей від них вимагають суворого дотримання традиції. Вони ніяк не відгукуються на звинувачення в порушенні дисципліни, залишаються глухими до погроз на кшталт: «Ось почекай, прийде батько, дізнається, що ти накоїв, тоді побачиш!». Жорстокими вони стають, якщо їх змушують бути як всі або підводять під загальні правила	Дитина незалежна, її мало цікавлять звичайні ігри та захоплення однолітків, через це, відповідно, виникають проблеми зі спілкуванням. Нерідко запізнюється розвиток мовлення (пояснення з боку адептів ідеї – дітям не потрібно вербальне спілкування, оскільки у них досить розвинені телепатичні здібності)	Знаходяться в постійному русі, не контролюючи себе. Навіть у стані перевтоми вони продовжують рухатися, а остаточно втомившись, впадають в істеріку або плачуть. Практично не реагують на заборони і незалежно від обставин поводяться однаково активно. Часто провокують конфліктні ситуації, не вміють стримувати свою агресивність, кусаються, б'ються і дряпаються	До початку шкільного віку час перегляду ТВ сягає 10-12 годин на добу, більше 60% батьків проводять дозвілля з дитиною перед телевізором, у кожній десятій дитини – дошкільника весь вільний час проходить біля телевізора. Виникає особлива потреба в екранній стимуляції, яка блокує власну діяльність дитини
<i>Мобілізація</i> – створення неформальних об'єднань, виклики оточуючим і довкіллю	Відчувають, що «заслужили бути тут», і бувають дуже здивовані тим, що інші не завжди поділяють їхню думку. Нетовариські, якщо	Миролюбні і несуть добро оточуючим. Вважається, що «кришталеві діти» походять від індіго, нібито це наступне покоління, більш високого ґатунку	Не в змозі дотримуватися пропонуваних інструкцій і впоратися до кінця з виконанням завдань, що не пов'язані з	Простежується небезпечна тенденція, коли більше ніж 30% самостійних рішень, запропонованих дітьми, мають явно

	не перебувають в колі собі подібних. Якщо поруч немає нікого схожого на них, замикаються в собі, відчують, що їх ніхто не розуміє		негативізмом або протестною поведінкою, нездатністю зрозуміти завдання. Відчують складнощі організації самостійного виконання завдань та інших видів діяльності	агресивний характер. Збільшується кількість неформальних об'єднань
--	---	--	---	--

Отже, неспроможність «адептів ідей» пояснити феномен із наукової точки зору спровокувала розквіт на теренах Internet-простору псевдонаукових понять. Будь-яка псевдонаукова стратифікація (розподіл) дітей є небезпечною. Тому вбачаємо за необхідне поширювати правдиву наукову інформацію про відсутність дітей індиго, розвінчувати адептів цієї псевдонаукової теорії, яка вже завдає шкоди здоров'ю дітей і благополуччю родинам.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Дети индиго: главная мистификация XX века [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://deti.mail.ru/child/deti-indigo-kak-glavnaya-mistifikaciya-hh-veka/> / *Deti indigo: glavnaia mistifikaciya XX veka (Children indigo: main mystification of the XX century)*, access mode: <https://deti.mail.ru/child/deti-indigo-kak-glavnaya-mistifikaciya-hh-veka/>. [in Russian].
2. Куртышева М. Дети Индиго – будущее человечества / М. Куртышева. – СПб. : Питер, 2008. – 208 с. / Kurtysheva M. *Deti Indigo – budushhee chelovechestva (Children Indigo – future of the mankind)*, Saint Petersburg, Piter, 2008, 208 p. [in Russian].
3. Ортега и Гассет Х. Избранные труды: пер. с исп. / Сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. – М. : Весь Мир, 1997. – 704 с. / Ortega i Gasset X. *Izbrannye trudy (Selected works)*, Moscow, 1997, 704 p. [in Russian].
4. Роменкова В., Так называемая теория «детей Индиго»: наука или миф? / В. Роменкова, Е. Райпулис // Дошкільна освіта. – 2010. – № 4 (30). – С. 45–53. / Romenkova V., Rajpulis E. *Tak nazyvajemaja teorija «detej Indigo»: nauka ili mif? (So called theory of «Children Indigo»: science or myth?)*, Doshkilna osvita, 2010, Issue 4 (30), pp. 45–53. [in Russian].
5. Савенков А. И. «Дети индиго». Родословная опасного мифа / А. И. Савенков // Современное дошкольное образование. 2009. – № 2. – С. 12–19. / Savenkov A. I. *«Deti indigo». Rodoslovnaja opasnogo mifa («Children indigo»). Genealogy of dangerous myth*, Sovremennoe doshkol'noe obrazovanie. 2009, Issue 2. pp. 12–19. [in Russian].
6. Савенков А. И. Индоктринация личности / А. И. Савенков // Развитие личности. – 2006. – № 1, 2. – С. 53–61. / Savenkov A. I. *Indoktrinacija lichnosti (Indoctrination of personality)*, Razvitie lichnosti, 2006, Issue 1, 2. pp. 53–61. [in Russian].
7. Фельдштейн Д. И. Приоритетные направления психолого-педагогических исследований в условиях значимых изменений ребенка и ситуации его развития / Д. И. Фельдштейн // Мир психологии. – 2010. – № 2 (62). – С. 206–216. / Fel'dshtejn D. I. *Prioritetnye napravlenija psixologo-pedagogicheskix issledovanij v usloviyax znachimyx izmenenij rebenka i situacii ego razvitija (First-priority directions of psychologicheskix issledovanij under the conditions of meaningful changes of a child and situation of the development)*, Mir psihologii, 2010, Issue 2 (62), pp. 206–216. [in Russian].
8. Фельдштейн Д. И. Мир детства в современном мире (проблемы и задачи исследования) / Д. И. Фельдштейн. – М. : МПСУ ; Воронеж : МОДЭК, 2013. – 336 с. / Fel'dshtejn D. I. *Mir detstva v sovremennom mire (problemy i zadachi issledovanija) (World of childhood in modern world (problems and tasks of the research))*, Moscow; Voronezh, 2013, 336 p. [in Russian].
9. Хомякова Е. И. Поколение «Y» в контексте социального взаимодействия в современном мире / Е. И. Хомякова // Известия Томского политехнического университета. – 2011. – Т. 319. – № 6. – С.153–156. / Homjakova E. I. *Pokolenie «Y» v kontekste social'nogo vzaimodejstvija v sovremennom mire (Generation «Y» in the context of social interaction in the modern world)*, Izvestija Tomskogo politehnicheskogo universiteta, 2011, Part. 319, Issue 6, pp.153–156. [in Russian].
10. Шамис Е. Теория поколений [Электронный ресурс] / Е. Шамис, А. Антипов // Маркетинг Менеджмент. – 2007. – № 6. – Режим доступа: http://old.e-xecutive.ru/publications/specialization/newfolder8086/article_5457 (дата обращения: 10.12.2015). / Shamis E. *Teorija pokolenij (Theory of generations)*, Marketing Menedzhment, 2007, Issue 6, access mode: http://old.e-xecutive.ru/publications/specialization/newfolder8086/article_5457 [in Russian].
11. Шамис Е. Дети, взрослые, образование и Теория поколений: стратегические выборы 2003–2023 годов [Электронный ресурс] / Е. Шамис. – Режим доступа: <http://rugenerations.su/> / Shamis E. *Deti, vzroslye, obrazovanie i Teorija pokolenij: strategicheskie vybory 2003–2023 godov (Children, adults, education and Theory of generations: strategic choices 2003-2023)*, access mode: <http://rugenerations.su/>. [in Russian].
12. Howe N., Strauss W. Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069. – N.Y.: Quill William Morrow, 1991. – 544 p. [in English].

13. Savannah Thomas Arrigo «Indigo glow: Aura theory interprets behavior of exceptional children» // Today's Local News. – 2006. – 2 July. [in English]
14. Tappe N. Understanding your life thru color: Metaphysical concepts in color and aura. – Starling Publishers, 1986. [in English]
15. Tober J & Carroll LA. The Indigo Children: The New Kids Have Arrived. – Light Technology Publishing, 1999. [in English]
16. <http://time.com/4130679/millennials-mtv-generation/>

Дата надходження статті: «29» березня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «12» квітня 2016 р.

Рецензенти:

Поліщук В. – доктор педагогічних наук, професор

Чайка В. – доктор педагогічних наук, професор

Крутії Катерина – професор кафедри педагогіки та методики початкової і дошкільної освіти Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: katerina.krutiy@gmail.com

Krutii Kateryna – professor of the department of pedagogy and methods of primary and pre-school education of the Institute of pedagogy and psychology of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, doctor of pedagogical sciences, professor, e-mail: katerina.krutiy@gmail.com

Зданевич Лариса – завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: larisazdan@ukr.net

Zdanevych Larisa – head of the department of pre-school pedagogy, psychology and professional methods of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, doctor of pedagogical sciences, professor, e-mail: larisazdan@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Крутії К. Аналіз чинників та індикаторів, що впливають на розвиток сучасних дітей та їхню стратифікацію за категоріями / Катерина Крутії, Лариса Зданевич // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 115–122.

Cite this article as:

Krutii K., Zdanevych L. Analysis of the Factors and Indices, Influencing the Development of Modern Children and Their Stratification by Categories, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 115–122.

УДК 378.225:355.61(477)

НАТАЛІЯ ЛЕВЧУК,

старший викладач

(Україна, Хмельницький, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

NATALIIA LEVCHUK,

senior teacher

(Ukraine, Khmelnytskyi, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi)

**Сутність і структура економічної компетентності офіцерів управління органами
Державної прикордонної служби України**

**The Essence and Structure of Economic Competence of Staff Officers of the State Border
Guard Service of Ukraine**

Стаття присвячена дослідженню проблематики розвитку економічної компетентності офіцерів управління органами Державної прикордонної служби України у процесі фахової підготовки. Здійснено аналіз основних підходів науковців до понять «компетентність» та «економічна компетентність». Обумовлено важливість розвитку економічної компетентності у структурі професійної готовності офіцерів-прикордонників, як майбутніх керівників. На основі результатів аналізу поглядів науковців щодо сутності економічної компетентності та з урахуванням специфіки економічної діяльності офіцера управління органами Державної прикордонної служби України запропоновано визначення його економічної компетентності.